

УДК 340.115:340.142:342.924(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.13>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Кротюк О.В.,
*доцент кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: 0009-0008-9439-3218*

Кротюк О.В. Правове забезпечення планування правотворчості в Україні: стан та перспективи удосконалення.

Вказується, суспільні відносини за своєю природою здатні підлягати правовому впливу, що означає можливість їх упорядкування та регламентації через правові норми. Однак правове регулювання не повинно здійснюватися безсистемно - його дієвість та успішність передусім залежать від системності і передбачуваності процесів створення правових норм.

У науковій статті досліджується проблематика правового забезпечення планування правотворчої діяльності в Україні. Зосереджена увага на аналізі положень Розділу III Закону України «Про правотворчу діяльність» (2023 р.) Обґрунтовується необхідність комплексного та системного підходу до планування правотворчої діяльності з урахуванням єдиної правотворчої політики, уніфікації нормативної бази та узгодженості дій усіх суб'єктів правотворчості.

Особливу увагу у статті приділено недолікам розділу III Закону України «Про правотворчу діяльність» (2023 р.), а також прикінцевим положенням Закону, які відкладають введення в дію ключових норм щодо планування правотворчості. Такий підхід ми вважаємо недоцільним і таким, що можливо створить правову невизначеність у зв'язку із надмірною загальністю та рамковістю даних положень. Критика зумовлена також рамковим характером положень Розділу III Закону України «Про правотворчу діяльність», який не містить конкретного механізму взаємодії між суб'єктами правотворчості при формуванні та реалізації окремих документів публічної політики.

На основі проведеного аналізу ми сформулювали пропозиції щодо удосконалення відповідного правового регулювання, зокрема: необхідність закріплення чіткого механізму участі суб'єктів правотворення у розробці документів публічної політики, визначення прав та обов'язків таких суб'єктів; включення прогностичних документів до обов'язкових елементів планування правотворчості тощо. Нами акцентується увага, що без системного та стратегічного підходу до планування правотворчої діяльності втрачається послідовність та комплексність у нормотворчому процесі, що може ускладнити євроінтеграційні процеси в нашій державі та загальмувати розвиток, дійсно, правової держави.

Ключові слова: правотворча діяльність, планування правотворчої діяльності, правова політика, законодавство, документи публічної політики.

Krotyuk O.V. Legal support for the planning of lawmaking in Ukraine: current stance and perspective for improvement.

It is indicated that social relations by their nature are capable of being subject to legal influence, which means the possibility of their ordering and regulation through legal norms. However, legal regulation should not be carried out unsystematically - its effectiveness and success depend primarily on the systematicity and predictability of the processes of creating legal norms.

The scientific article examines the issues of legal regulation of law-making planning in Ukraine, focusing on the analysis of the provisions of Section III of the Law of Ukraine "On Law-Making Activity" of 2023. We justify the need for a comprehensive and systematic approach to law-making planning, taking into account a unified law-making policy, unification of the regulatory framework, and coordination of actions of all law-making entities.

We pay particular attention to the technical and legal shortcomings of the Law of Ukraine “On Law-Making” of 2023, in particular the final provisions that postpone the entry into force of key planning provisions until 2028 at best. We consider this approach to be inappropriate and likely to create legal uncertainty due to the selective nature of these provisions. The criticism is also due to the framework nature of the provisions of Section III of the Law of Ukraine “On Law-Making Activities,” which does not contain a specific mechanism for interaction between public authorities in the formation and implementation of individual public policy documents.

Based on the analysis, we have formulated proposals for improving the relevant legal regulation, in particular: the need to establish a clear mechanism for the participation of law-making entities in the development of public policy documents; the definition of the rights and obligations of such entities; and the inclusion of forecast documents as mandatory elements of law-making planning. We emphasize that without a systematic and strategic approach to law-making planning, consistency and comprehensiveness in the rule-making process are lost, which can complicate European integration processes and slow down the development of a truly legal state.

Key words: lawmaking, lawmaking planning, legal policy, legislation, public policy documents.

Постановка проблеми. Будь-які суспільні відносини потенційно можуть становити предмет правового регулювання, а отже їх існування та функціонування можуть регламентуватись нормами права. Проте правове регулювання не може відбуватись хаотично, його ефективність та результативність насамперед визначаються послідовністю і прогнозованістю правотворчої діяльності. Одним з інструментів забезпечення послідовності та прогнозованості правотворчості є інститут планування, який використовується з метою організації процесу правотворення. Незважаючи на важливе значення планування правотворчості, що надає їй організованого характеру, впливає на послідовність розвитку правового регулювання, його правове забезпечення фактично бере свій початок лише з 2023 року, коли було прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність» [4]. До прийняття вказаного законодавчого акту планування правотворчості в Україні відбувалось досить нечасто, переважно на рівні окремих регламентних чи локальних актів суб'єктів правотворчості, а реалізація відповідних планових показників не завжди була успішною. Тому правове забезпечення планування правотворчості в Україні, що вперше було закріплено на законодавчому рівні у 2023 році становить науковий інтерес, особливо в частині критичного аналізу стану такого правового забезпечення та шляхів його удосконалення.

Актуальність тематики цієї наукової роботи також зумовлена введенням в Україні воєнного стану, відповідно до положень Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1], затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року [2]. Воєнний стан як особливий правовий режим на території України істотно впливає на правотворчу діяльність, в тому числі підвищуючи ризик її ситуативності, непослідовності та хаотичності. Саме плановість правотворчості в умовах воєнного стану має забезпечити послідовний перехід правового регулювання в режим забезпечення пріоритетності відсічі збройної агресії та подальшої повоєнної розбудови більшості сфер суспільного життя.

Важливість тематики цієї наукової праці також зумовлена практикою правотворення в Україні. Правотворчість в Україні переважно заснована на засадах правотворчої ініціативи, як важливого та безальтернативного юридичного факту, що детермінує правотворчу діяльність. Заснованість правотворчості саме на ініціативних засадах, а не на планових, несе в собі ряд ризиків, які зумовлені високим ступенем суб'єктивності в правотворчій діяльності. На прикладі вітчизняного законотворення можна відзначити, що кожний суб'єкт права законодавчої ініціативи має власне розуміння «об'єктивної необхідності» запровадження правового регулювання або його зміни. Тому окрім воєнного стану та євроінтеграції, народні обранці реалізують свої повноваження без попереднього стратегічного планування та узгодження із вектором розвитку держави. Такий високий рівень суб'єктивізму ініціювання законопроектів досить часто призводить до певного колапсу роботи відповідних комітетів Верховної Ради України, а також підготовку законопроектів до відповідних читань на етапі їх пленарного розгляду. Описаний нами приклад безсистемної правотворчості має своє продовження і на підзаконному рівні правового регулювання, адже чим більше приймається законів, тим більше змін потребують підзаконні нормативно-правові акти. Як зазначає Р. Стефанчук, наслідком безсистемної правотворчості, зокрема, є те, що переважна

більшість законопроектів, які розглядаються Верховною Радою України, – це зміни та доповнення до чинного законодавства. Голова Верховної Ради України зазначає, що лише 12 % поданих до Верховної Ради законопроектів стають законами, а 80 % – не можуть бути рекомендовані до взяття навіть за основу. Загалом же кількість чинних нормативно-правових актів в Україні набагато перевищила мільйон [3, с. 13]. Вказаний показник не може не турбувати, оскільки призводить до перевантаженості вітчизняних суб'єктів правотворення, неузгодженості їх роботи. І одним з кроків до посилення організації правотворчої діяльності є висока якість правового забезпечення планування правотворчості, закріплення статусу актів планування, правових наслідків їх невиконання, відповідальності за їх підготовку та подальший контроль за їх реалізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема цього дослідження ставала предметом наукового пошуку ряду вітчизняних вчених, зокрема таких як: С. Бобровник, Л. Ваолевська, Т. Дідич, Ж. Дзейко, Б. Малишев, З. Погорєлова, Р. Стефанчук, О. Теплюк, І. Шутак, О. Ющик та ін. Проте більшість їх наукових праць мають дотичний характер до тематики цього наукового дослідження. І в сучасній юридичній науці по суті не було зроблено достатнього акценту саме на наявних недоліках правового регулювання на прикладі Закону України «Про правотворчу діяльність» 2023 р. (далі – Закон) [4]. Незважаючи на те, що вказаний Закон в цілому набув чинності (є підписаним Главою держави, офіційно зареєстрованим та офіційно оприлюдненим. – *Прим. авт.*) проте його положення на сьогодні ще не введені в дію. Дія Закону прив'язана до річного строку, що має сплисти після припинення чи скасування правового режиму воєнного стану. Водночас положення Закону, що стосуються питань планування правотворчості вже стали важливим кроком до впорядкування правотворчої діяльності в нашій державі.

Метою статті є здійснення комплексного юридико-технічного аналізу Закону в частині правового забезпечення планування правотворчої діяльності, виокремлення його недоліків та обґрунтування шляхів удосконалення відповідного правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто відзначити, що правотворчість – це складна та багаторівнева діяльність, що здійснюється уповноваженими суб'єктами. За суб'єктним складом правотворчість охоплює не лише парламент України чи Кабінет Міністрів України, а й усіх суб'єктів правотворення, а саме органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів, наділених Конституцією України та (або) законом повноваженнями щодо прийняття (видання) нормативно-правових актів [4]. Незважаючи на наявність інших нормативно-правових актів, які регламентують порядок планування правотворчої діяльності (наприклад, Постанови Кабінету Міністрів України № 950 від 2007 р. «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів» [5] або Постанови Кабінету Міністрів України від 11.12.1999 р. № 2263 «Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації» [6]), у науковому дослідженні акцентують увагу саме на положеннях Закону «Про правотворчу діяльність», оскільки після повного введення його в дію, усі нормативно-правові акти, які регламентують тотожну діяльність мають бути приведені у відповідність до нього.

Почати розгляд поставленої проблематики варто із аналізу доктринального розуміння планування правотворчої діяльності. Враховуючи, що у Законі даний термін був проігнорований законотворюєм, необхідно звернутись до правової доктрини. Зокрема, А. Кудря пропонує розглядати під плануванням правотворчої діяльності «систематичний процес визначення цілей, завдань, строків і засобів реалізації правотворчих ініціатив. Його основними завданнями є забезпечення логічної послідовності прийняття нормативно-правових актів, координація між різними суб'єктами нормотворчості та недопущення колізій у правовому полі» [7, с. 121]. Варто погодитись із запропонованим визначенням дослідниці поняття «планування правотворчості» та додатково відзначити, що під час планування правотворчої діяльності превалюючим аспектом має виступати координація правотворчої діяльності між усіма суб'єктами правотворчості. Інакше суттєво підвищується ризик неузгодженості законодавчої бази України, що сьогодні є характерним і для законодавства України, а саме колізійність положень законодавства, наявність прогалів, неузгодженість законодавчого та підзаконного рівнів правового регулювання, юридико-технічні недоліки (мовні, логічні, структурні тощо). Зважаючи на наявність таких недоліків в законодавстві України, важливо впровадити і забезпечити єдиний стратегічний вектор розвитку суспільних відносин за допомогою довгострокового плану правотворчої діяльності, заснованого на відповідних концептуальних засадах розвитку вітчизняного законодавства. Тому варто позитивно відзначити загальну ідею, яка закладена у зміст Закону «Про правотворчу діяльність», яка передбачає

підготовку та затвердження відповідних концептуальних документів розвитку законодавства, на основі яких мають бути сформовані і затверджені плани здійснення правотворчої діяльності.

Зазначаємо ще одну позицію у науковій доктрині, яка ґрунтується на тому, що процес правотворчості має починатися з чіткої, цілісної, послідовної правотворчої політики, яка формується в залежності від суб'єктів, які її продукують та рівня об'єкта регулювання і поділяється на законодавчу чи підзаконну. Однією із характеристик правотворчої політики є публічність та реалізація політичних рішень через визначені цілі, завдання, стратегію, прийняту концепцію [9, с. 19]. Це твердження органічно доповнює вищевказане визначення правотворчої діяльності, проте варто зазначити, що планування правотворчості має бути здійснено не окремо кожного суб'єкта правотворчості, а єдино, пов'язавши їх правотворчості, забезпечивши гармонійність правотворчості як законодавчого, так і підзаконного рівнів.

Одним із перших не зовсім помітних недоліків правового забезпечення планування правотворчості є пункт 1 «Прикінцевих положень» Закону [4], відповідно до якого Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, крім: статей 20-22, пункту 2 частини другої статті 24 та ін., які набирають чинності і вводяться в дію з урахуванням порядку, але не раніше ніж через п'ять років з дня набрання чинності цим Законом. Важливо, що дані статті є структурними одиницями Розділу III «Планування правотворчої діяльності», а отже, у найкращому випадку досить важливі статті для стратегічного розвитку нормотворення в Україні введуться в дію ще пізніше, ніж будуть введені в дію інші положення Закону. Звісно, ці прикінцеві положення дають підстави ставити логічне запитання: чому законотворець вирішив саме ці статті вводити в дію не раніше, ніж через 5 років? Відповідь на це питання поки відсутня як від представників юридичної науки, так і від самих парламентарів, які голосували за прийняття вказаного закону [8].

Окрім цього, зауважимо, що сам статус Закону як чинного на сьогодні, проте такого, що не введений в дію викликає низку питань в частині співвідношення чинності та дієвості законодавчого акту. Таке відмежування не є виправданим, відсутньою є подібна практика в демократичних країнах Європи. Чинність і дія законодавчого акту мають збігатись в часі, і лише в окремих випадках, окремі положення можуть мати уточнення їх дії за темпоральним критерієм.

Законом України «Про правотворчу діяльність» вводиться такий новий правовий інститут як документи публічної політики. Відповідно до Закону документами публічної політики є [4]:

- аналітичні документи публічної політики;
- прогнозні документи публічної політики;
- програмні документи публічної політики.

Положення Розділу III Закону «Планування правотворчої діяльності» безпосередньо стосуються питання планування правотворчості, яке формалізується саме у цих документах публічної політики. Сам Розділ III Закону невеликий за обсягом і крім документів публічної політики містить досить абстрактні положення, які стосуються:

засад планування правотворчої діяльності, яке здійснюється з метою забезпечення прогнозованого розвитку публічної політики, єдності, безперервності процесу підготовки та прийняття (видання) нормативно-правових актів, узгодженої правотворчої діяльності суб'єкти правотворчої діяльності;

поділу планування правотворчої діяльності на а) поточне планування (строком до одного року); б) перспективне планування (строком понад один рік);

особливостей планування правотворчої діяльності з розроблення проектів законів, що здійснюються: а) самою Верховною Радою України щороку в січні, наприкінці чергової сесії, шляхом затвердження плану законопроектної роботи Верховної Ради України на поточний рік, що включає період двох наступних чергових сесій. План законопроектної роботи Верховної Ради України формується у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України; б) Кабінетом Міністрів України в частині розробки проектів законів шляхом схвалення відповідної Програми діяльності Уряду, розроблення та затвердження інших планів та програм перспективного розвитку законодавства України;

особливостей планування правотворчої діяльності з розроблення проектів підзаконних нормативно-правових актів, яке має забезпечити одночасність набрання чинності законами та необхідними для їх реалізації підзаконними нормативно-правовими актами. Таке планування здійснюється з урахуванням плану законопроектної роботи Верховної Ради України на відповідний

рік. Особливості планування правотворчої діяльності з розроблення проектів підзаконних нормативно-правових актів мають бути визначені у відповідних Регламентах суб'єктів правотворчості.

Варто відзначити, що законодавець у змісті Закону не зміг закріпити чіткий механізм планування правотворчої діяльності. Статті 20, 21, 23 Закону [4] не передбачають жодної взаємодії органів державної влади в контексті планування, підготовки аналітичних матеріалів. Положення Розділу III переважно мають рамковий характер. Рамковість цього Закону спостерігається у формалізації визначень білої, зеленої книг, оцінки впливу, можливих варіацій програмних документів та у відсутності чітко закріплених прав і обов'язків тих чи інших суб'єктів правотворення. Таким чином, більшість статей Розділу III Закону переважно нагадують фрагменти навчального посібника із нормотворення, ніж розділ нормативно-правового акта, який має забезпечити участь, зокрема і державних, і громадських суб'єктів при здійсненні планування правотворчої діяльності.

Критичне зауваження викликає також іще одне положення Закону, яким передбачено поділ планування правотворчої діяльності на: 1) поточне планування (строком до одного року); 2) перспективне планування (строком понад один рік) [4]. Законодавець обрав не зовсім правильний шлях формалізації строківості документів публічної політики, оскільки поточне планування здійснюється в контексті, умовно, наступного календарного року, то перспективне правове регулювання за своєю суттю має бути розраховане на стратегічне вирішення проблем. Таким чином перспективне планування має бути розраховане мінімум на 5 років і включати в себе відповідні документи поточного однорічного планування. Таким чином, пропонується нами позиція допоможе зберегти раціональний підхід нормотворців та зобов'яже слідувати завчасно розробленому та затвердженому плану. Гарантія передбачуваності законодавства України, як один із елементів верховенства права, має бути продемонстрована зокрема у цій нормі шляхом внесення відповідних змін до Закону.

Також викликає критичну оцінку і положення п. 2 ч. 2 ст. 24 Закону, де зазначено, що планування правотворчої діяльності здійснюється з урахуванням документів публічної політики, передбачених статтями 23, 27 цього Закону. Водночас документи публічної політики, про які йдеться у ст. 23 Закону – це документи програмно-цільового характеру, в яких відображаються пріоритетні напрями розвитку публічної політики, визначаються та обґрунтовуються стратегічні цілі публічної політики [4]. Таким чином під час планування правотворчої діяльності фактично ігноруються прогностичні документи публічної політики, які якраз таки розробляються з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України. Відповідь на питання, чому законотворець вирішив закріпити відсылку норму саме на ці статті, а особливо конкретно на програмні документи, на сьогодні відсутня в правовій доктрині. Звісно, така норма до масштабних проблем під час планування правотворчості не призведе, але все ж може призвести до непорозумінь та своєрідної невизначеності правового поля у цій сфері.

Окремо варто відзначити і те, що відсутнє в положеннях Закону, що зумовлює високий ступінь пробільності правового забезпечення планування правотворчої діяльності. Насамперед, варто зазначити на тому, що планування – це процес професійної діяльності, який має бути реалізований в межах повноважень відповідних суб'єктів. Нажаль у змісті Закону відсутні положення, які б визначали коло суб'єктів, відповідальних за підготовку планової документації, їх права і обов'язки, суб'єктів, які б мали можливість контролювати додержання планових документів тощо. Залишилось неврахованим питання надання доручень іншим владним суб'єктам в сфері правотворчості, що на сьогодні не регламентовано законодавчо, водночас досить поширено на практиці (особливо на рівні законотворчості, коли Верховна Рада України законодавчо покладає обов'язок на інших владних суб'єктів підготувати відповідні законопроекти, провести моніторинг законодавства, привести у відповідність підзаконні акти тощо). Чи можуть такі доручення мати місце взагалі? Чи є вони складовими планових документів правотворчості? Якими мають бути правові наслідки за невиконання чи неналежне виконання таких доручень?

Значним недоліком сучасної практики планування правотворчої діяльності в Україні є відсутність єдиної сталой концепції правотворчої політики. Тому навіть ті планові акти, які приймаються на локальному рівні суб'єктами правотворчості переважно є ситуативними, готуються і приймаються під впливом політичних обставин, без стратегічного бачення правової системи. Нажаль сьогодні немає і довгострокового бачення розвитку законодавства, особливо в контексті адаптації законодавства України до права ЄС.

Варто було б в положеннях Закону закріпити ряд правових запобіжників, у зв'язку з ризиками частих змін правових пріоритетів і політичної нестабільності. Зміна влади в державі переважно призводить до перегляду вже ухвалених планів правотворчої діяльності. І по суті правотворчий процес сьогодні переважно залежить від волі окремих політичних гравців, а не від послідовної державної політики.

Невизначеність правового статусу самих планових документів (обов'язковий, рекомендаційний, координаційний) переважно буде призводити до формальності планових документів. Як доводить практика правотворчості плани законопроектних робіт (наприклад, щорічні плани Верховної Ради або Кабміну) часто виконуються частково або взагалі ігноруються. Відсутні в Законі і дієві механізми контролю за їх реалізацією та відповідальності за невиконання.

Важливо в Законі імперативно закріпити обов'язкове залучення фахівців і громадськості до підготовки планів та подальшого моніторингу їх виконання. Формальні або поверхові консультації з громадськістю, без реального врахування зауважень, суттєво підриватимуть організаційну складову правотворчої діяльності.

Окремо варто відзначити і недоліки ініціативного правотворення, що поширене в нашій країні. Наявність широкого кола суб'єктів, які володіють правом правотворчої ініціативи, як на законодавчому, так і на підзаконному рівнях не лише призводить до надмірної кількості таких ініціатив, але і може йти врозріз з плановими документами проведення правотворчої діяльності.

Висновки. Воєнний стан, євроінтеграція, карантинні обмеження та інші виклики вимагають від вітчизняних нормотворців чіткої, послідовної та ефективної роботи, що має стати основою ефективності правового регулювання. Розділ III Закону, який якраз покликаний урегулювати планування правотворчості в Україні, не набув характеру структурної одиниці, що містить норми чи механізм, оскільки переважно в ньому зафіксовані загальні визначення та принципи. На сьогодні стан правового забезпечення планування правотворчості в Україні не можна охарактеризувати як позитивний. Норми Закону, зважаючи на його прикінцеві положення, увійдуть в дію через рік з моменту припинення чи скасування воєнного стану, а отже цим часом можна скористатися, щоб виправити охарактеризовані нами недоліки та закріпити єдиний узгоджений механізм планування правотворчої діяльності та ефективної реалізації закріплених положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
3. Стефанчук Р.О. Про засади правового регулювання правотворчої діяльності в Україні. *Право України*. 2021. № 12. С. 11–22.
4. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
5. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п#Text>.
6. Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1999 р. № 2263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-99-%D0%BF#Text>.
7. Кудря А.Р. Планування правотворчої діяльності. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 16 трав. 2025 р. Вінниця, 2025. С. 121–123.
8. Науково-практичний коментар Закону України «Про правотворчу діяльність» / За заг. ред. Стефанчука Р.О. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 576 с.
9. Гусар О.А. Особливості планування правотворчої діяльності в повоєнний період. *New ukrainian law*. 2024. № 3. С. 17–23. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2024.3.2>.